

ULOGA VISOKOG OBRAZOVANJA NA UTJECAJ EKONOMSKIH I DRUŠTVENIH FAKTORA, LEASING SEKTOR BOSNE I HERCEGOVINE

SAŽETAK: Uloga visokog obrazovanja globalno gledano na poratni period do danas veoma je važan faktor savremenog i modernog privređivanja, posebno u uslovima globalizacije, koja karakterizira svjetske gospodarske procese na početku dvadeset prvoga vijeka. Leasing sektor je duboko zahvaćen političkim, gospodarskim, tehnološkim i demografskim promjenama.

Leasing sektor se kao novi ekonomski faktor pojavljuje kao novi oblik finansiranja i prolazi stalne promjene koje su prikazane u brojnim i različitim vrstama leasing poslova. U ovoj prezentaciji ekonomskog subjekta daje se prijedlog odredbi Zakona o leasingu kojima se uređuju ugovor o leasingu, prava i obveze subjekata leasinga.

Nadalje, analizira se dosadašnja praksa, s posebnim naglaskom na sadržaj i značenje opštih uslova ugovora u sadašnjem i budućem oblikovanju leasing poslova. U ovom izvornom istraživanju razmatramo zakonsko reguliranje finansijskog leasinga, njegovo mjesto na tržištu kapitala i potrebne aktivnosti u cilju uspješnijeg i kvalitetnijeg poslovanja leasing društava.

KLJUČNE RIJEČI: nauka, leasing, finansiranje, Zakon o finansijskom leasingu, primjer uvoz automobila

1. Uvodne napomene

Nema sumnje da je problematika leasinga izuzetno složena i slojevita. Složenost uslovljavaju brojni društveni činioci koji opredjeljuju njegovu funkciju i manifestne oblike, a slojevitost uslovljavaju njegov pravni i ekonomski karakter. Leasing s pravnog posmatranja ne predstavlja samo skup pravnih normi kojima je on uređen u nekom pravnom sistemu, već je za pravnu nauku jedan izuzetan i poseban pravni institut kroz koji se reflektira odnos javnog i privatnog prava, na jednoj strani, dok se na drugoj, pravna nauka suočava sa ekonomskim osobinama leasinga u smislu sadržaja društvenih, odnosno pravnih odnosa. Iz tih razloga zakonodavna rješenja leasinga moraju biti spoj adekvatne pravne forme i primjerenih ekonomskih vrijednosti.

Značaj teme kojom se bavi ovaj rad proizlazi i iz činjenice da leasing tvrtke kao sudionici finansijskog sektora tzv. nebankovnog sektora, svojom imovinom u nebankovnom sektoru dominiraju, pri čemu je djelatnost leasinga postala druga po veličini, odmah iza banaka. Leasing plasmani u Bosni i Hercegovini, s osam leasing društava iznose 233 miliona konvertibilnih maraka, dok je u susjednoj Republici Hrvatskoj, članici Evropske unije, stanje leasing društava još dominantnije.

Naime, u Republici Hrvatskoj sa dvadesetak aktivnih leasing društava, portfelj odnosno neotplaćena vrijednost glavnice plasmana 15 najvećih društava, iznosi oko 2,2 milijarde eura, s tim da su u strukturi portfelja gotovo podjednako zastupljeni operativni i financijski leasing sa po 35%, dok su takozvani krediti zastupljeni s gotovo 30%, ili oko 650 miliona eura. Ova činjenica o djelu kredita u ukupnoj imovini ovu djelatnost čini parabankovnom.

Takva, uslovno rečeno, vrsta leasinga razvila se dominantno nakon što je Hrvatska narodna banka različitim monetarnim instrumentima s poglavito obaveznim čuvanjima nametnula različita ograničenja na vanjske izvore sredstava. U nemogućnosti daljnjeg širenja poslovanja i povećanja plasmana, u Republici Hrvatskoj, putem banaka inostrani vlasnici su počeli plasirati sredstva kao "kredite" putem leasing društava. Tako je ukupna imovina u 2005. godini svih društava porasla za oko 3,4 milijarde kuna, ili oko 460 miliona eura.

Nastupanje negativnih trendova u privredi rezultira padom BDP-a, ponajprije zbog smanjenja investicionih aktivnosti. Takvi trendovi direktno su uticali na smanjenu potražnju za finansiranje putem leasinga i daljnji pad leasing tržišta. Unatoč tome, leasing društva u Republici Hrvatskoj ostvarila su 50 milijuna kuna dobiti tokom 2013. godine. Posmatrajući to u odnosu na prethodnu 2012. godinu, radi se o padu od 60,7%. Od dvadesetak aktivnih društava, tri tvrtke drže gotovo pola ukupnog tržišta leasing poslova, PBZ leasing, UniCredit Leasing Croatia i Erste & Steiermärkische S-Leasing. Struktura ugovorenih leasing poslova je u korist zaključenih ugovora za kupovinu ličnih automobila, i to prije svega putem financijskog leasinga, gotovo 86% poslova, dok je tek 14% ugovora o leasingu zaključeno kao operativni leasing. Pad aktive svih društava leasing tržišta 2013. godine je za 12,3% u odnosu na prethodnu godinu.

Uz zakonske odredbe i praksu na financijskom tržištu, leasing se tradicionalno dijeli na operativni i financijski leasing, ali se razvija i takozvana treća vrsta leasinga, odnosno čisto kreditiranje korisnika predmeta leasinga, čime je on postao i vlasnikom predmeta. Pad aktivnosti leasinga posljedica je više faktora, s tim da su leasing društva mogla uticati na neke od njih.

Kroz naučno-istraživački rad istražen je uticaj razvoja automobilskeg sektora na operativni leasing, te data moguća rješenja oporavka navedenog tržišnog segmenta leasing tvrtki. Naznačeni ekonomski i financijski pokazatelji i leasing trendovi, a prije toga i sam pojam leasinga u svom čisto teorijskom, naučnom i zakonodavnom značenju, predmet je ovog rada. Naravno da je predmet rada mnogo širi jer se zbog svoje kompleksnosti ima baviti i glavnim

činocima koji određuju funkcioniranje leasing trgovine i njene ekonomske posljedice po društvo.

2. Leasing sektor Bosne i Hercegovine

Predmet rada obuhvata: izvore, strukturu i funkciju leasing prodaje; izvore, strukturu, funkciju i pravni osnovu uspostavljanja leasing odnosa; poziciju modela leasinga u kontekstu odnosa prema drugim vrstama prodaje, trgovine; stanje i funkcije leasinga u Bosni i Hercegovini, Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji.

Rad treba da ukaže na sve bitne relevantne ekonomske i pravne teorije koje su tretirale materiju leasinga, naročito na specifičnosti postojanja leasing sistema u Republici Hrvatskoj, uz napomenu da se problematika leasinga u manjem ili većem obimu javlja na identičan način i u drugim državama, a posebno u tranzicijskim sistemima u kojima se našla Bosna i Hercegovina.

U ovom radu se iznose teorijske spoznaje ili saznanja, kao i neka praktična iskustva. Problematika leasinga na najeklatantniji način ukazuje na zakonitost i istoriju ekonomskih procesa, op. autora. Osnovni cilj je da na objektivnan način utvrdimo prirodu, strukturu i formu leasing odnosa.

Leasing možemo promatrati u nekoliko osnovnih aspekata:

- Da li je primjena leasinga pozitivna ili negativna za razvoj ekonomskog sistema i da li postoje pravne, političke i ekonomske pretpostavke za njegovo funkcionisanje.
- Da se utvrdi kakva je struktura odnosa kupca i prodavca leasing usluge, odnosno kakve su pravne i druge pretpostavke za njihovu adekvatnost.
- Kakve su sličnosti i razlike u procesima nastajanja i razvoja leasinga ponajprije u Evropskoj uniji, a potom i u Bosni i Hercegovini, Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji, te kako se primjenjuje sistem leasinga u ovim državama.

Naučni i istraživački cilj rada obuhvaća dva osnovna aspekta:

1. Naučni cilj – treba pružiti doprinose povećanju fonda naučnog razumijevanja problema, odnosno stjecanja, produbljanja naučne teorije o bitnim pitanjima kojima se bavi naučna misao kada je riječ o leasingu.

2. Istraživački cilj – obuhvata istraživanje i analizu kvantitativnih pokazatelja leasing prodaje u Evropi, Bosni i Hercegovini, Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji, sa dovođenjem u korelaciju pozitivnih i negativnih učinaka.

Hipotetičkim okvirom istraživanja određen je predmetom i strukturom teme. Osnovne pretpostavke i dvojbe mogu se iskazati kao:

1. Postoje brojne ekonomske teorije koje u manjem ili većem obujmu tretiraju, akceptiraju i afirmiraju leasing trgovinu i ističu njene pozitivne uticaje na financijske i ukupne društvene procese.

2. Pretpostavljamo da postoje pravne pretpostavke za primjenu principa leasing trgovine u smislu postojanja zakona kojima se na određen i dostojanstven način tretira materija leasinga.

3. Polazimo od direktnih situacija po kome se u neposrednoj primjeni leasinga ispoljavaju brojni praktični problemi koji dovode u pitanje ekonomičnost i uspješnost ovog oblika trgovine, jer oni utiču na negativne financijske tokove u firmama koje se bave leasingom.

4. Pretpostavljamo da je leasing sistem prodaje automobila, a posebice rabljenih automobila, putničkih rabljenih automobila iz Evropske unije, problem visine procjene vrijednosti voznog parka, visina kamatne stope, licitacije kao novi prodajni kanal, te benevolentnost leasing društava posebno opterećuju adekvatnu primjenu leasinga.

5. Pretpostavljamo da postoje pokazatelji koji upućuju na to da u Bosni i Hercegovini leasing prodaja nije dovoljno razvijena i da postoji veliki prostor za njegov razvoj.

U teorijskom aspektu od ove teme očekujemo da nam pruži jasnija saznanja o tome koji su bitni faktori uspostavljanja i funkcioniranja leasing prodaje. Odnos sudionika procesa leasing prodaje je uglavnom prihvaćen u smislu da je to jedna cjelina koja se prihvata, ali očekujemo saznanja o nivou tih odnosa i njenim specifičnostima.

Očekujemo i kvantitativne pokazatelje, kao rezultate istraživanja koji će nam potvrditi da u Bosni i Hercegovini i državama okruženja, leasing prodaja nije dostigla potreban nivo i da za sada nema trenda njenog razvoja.

Tržišni trendovi leasinga u Bosni i Hercegovini, odnosno Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, te Republici Srbiji i Republici Hrvatskoj, koji utiču na leasing posao, sadržava analizu činitelja koji se manifestiraju na broj i vrijednost leasing poslova koji se ugovore na finansijskom tržištu, s osvrtom na prodaju automobila, jer su oni i najvećim dijelom predmet ugovora o leasingu.

Finansijska tržišta i institucije su od odlučujuće važnosti za funkcionisanje savremenog privrednog područja. Danas se finansijska tržišta vrlo brzo povezuju u jednu cjelinu i na taj način intenziviraju konkurenciju u finansijskim uslugama.

Rast konkurencije svima koristi, jer na taj način pruža niže cijene i bolju kvalitetu usluga, premda donosi i nove probleme koji dovode do smanjivanja profita banaka i drugih finansijskih institucija. Na tržištu kapitala kao i svakom drugom tržištu postoje dvije vrste

saučesnika u razmjeni, oni s viškom imovine, koju žele plasirati, i oni koji su u potrazi za imovinom koja im nedostaje, te je žele steći. Njihova se razmjena sastoji u novčanim tokovima koji iz štednje ili privatnih ušteda transferiraju kapital u privredne djelatnosti i to s duljim rokovima otplate ili trajno.

Dugoročno ulaganje obuhvata razdoblje od najmanje jedne godine, a obično su to ulaganja koja traju tri do pet godina, pa i više. Trajno ulaganje u privredu, naziva se investiranje, a postupak ulaganja koji rezultira proširenjem trajne imovine privrednog subjekta, naziva se investicija.

Investirati se može u kupovinu zemljišta, strojeva ili opreme, zatim u izgradnju privrednih objekata, a može se ulagati i u nematerijalnu imovinu, kao što su na primjer patenti, licence, računarski programi i slično. Jedan od mehanizama koji omogućuju ulaganje u privredne poduhvate upravo je leasing. Leasing je poseban oblik tuđeg, eksternog finansiranja ili finansiranja iz pozajmljenih izvora. Na makroekonomskom nivou poslovi leasinga omogućavaju aktiviranje proizvodnih kapaciteta, osposobljavanje postojeće opreme i nabavljanje tehnološki usavršene opreme i transportnih sredstava, povećanje globalne produktivnosti rada, konkurentnosti nacionalne privrede, povećanje izvoza i profitabilnosti globalne ekonomije.

U bosanskohercegovačkom jeziku izraz leasing se najčešće prevodi kao najam, ali u svakodnevnoj komunikaciji uglavnom se koristi izraz leasing. Leasing se kao poslovni odnos temelji na ideji da je objekt leasinga bolje koristiti nego kupiti. Mogućnost da opremu ili nekretninu dobijete na korištenje na vrijeme koje je potrebno, zasigurno može biti bolja nego da istu kupujete. Smatra se da prvi oblici leasing poslova datiraju još tri hiljade prije Krista, te da su se pojavili u starom Egiptu u vrijeme prvog faraona Menesa. Faraon Menes je iznajmljivao ratarske alate poljoprivrednim proizvođačima uz rijeku Nil, radi obrade zemlje.

Leasingom fizičke osobe, odnosno poduzeća, mogu pribaviti proizvodna i druga dobra bez trošenja vlastitih fondova i bez uzimanja skupih kredita na finansijskom tržištu. Pri tome se primaocu leasinga omogućuje plaćanje naknade za korišćenje predmetom leasinga po načelu plaćaj iz onoga što zaradiš (engl. *Pay as you earn*).

Prema ekonomskoj definiciji, leasing je oblik finansiranja nabave pokretnih i nepokretnih dobara koja se na temelju posebnog ugovora daju na upotrebu korisniku leasinga, uz određenu naknadu i na određeno vrijeme.

Leasing ili davanje u najam je slučaj u kojem se društvu daje na upotrebu i pod kontrolu neko sredstvo bez da nad njim stekne vlasništvo. To je pisani sporazum kojim se dopušta

upotreba sredstava za određeno vremensko razdoblje. Potpisuju ga vlasnik sredstava, koji se naziva najmodavac, i korisnik, najmoprimac.

Kako bi se osnovalo leasing društvo, Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, potrebno je dostaviti zahtjev za izdavanje dozvole s naznakom opunomoćene osobe za komunikaciju sa Agencijom za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine.

Uz zahtjev moraju biti priloženi i: osnivački akt; popis osnivača leasing društva u kojem su navedeni identifikacijski podaci osnivača i njihov udio u temeljnom kapitalu; prijedlog statuta; plan poslovanja leasing društva za prve tri godine poslovanja; podaci o stručnim kvalifikacijama i radnom iskustvu kandidata za članove uprave i nadzornog odbora leasing društva; podaci o kadrovskoj osposobljenosti i organizacionoj strukturi zaposlenika za obavljanje poslova leasinga; informacije o tehničkoj osposobljenosti i informatičkoj opremljenosti za obavljanje poslova leasinga, uz dokaze o statusu poslovnog prostora u kojem će biti sjedište, te izjave osnivača u pisanom obliku da će osnivački ulog uplatiti u roku od sedam dana od dana dostavljanja obavještenja Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o pozitivnom rješenju zahtjeva.

Temeljni kapital ne smije biti manji od 250.000 konvertibilnih maraka, a plan mora sadržavati i planirane izvore sredstava, dinamiku zaduživanja i plan širenja podružnica i poslovnih aktivnosti. Leasing društvo mora početi poslovati u roku od šest mjeseci od dana izdavanja dozvole za obavljanje poslova leasinga.

Zadaci nekog budućeg istraživanja na temu leasinga treba da budu usmereni na: sistematizirati pravne akte kojima se uređuje oblast leasinga i izvršiti njihovu analizu; sistematizirati modele i način organiziranja leasing prodaje u Bosni i Hercegovini i zemljama okruženja i izvršiti njihovu eksplikaciju sa posmatranja funkcija i mogućnosti razvoja; fokusirati se na kvantitativne pokazatelje leasing prodaje i izvršiti uspoređivanje pokazatelja, te trendove i tendencije koje oni pokazuju, šta je funkcija leasinga i kakva je njegova primjenljivost u praksi; uporediti stanje leasing prodaje u Bosni i Hercegovini i ekonomske pravne i druge pretpostavke njegovog razvoja.

3. Zaključna razmatranja

Možemo zaključiti da je jedno od najčešće postavljanih pitanja tokom ovog rada bilo je pitanje o postojanju uslova za uspostavljanje i funkcioniranje leasing prodaje. Sva smo pitanja grupirali u dvije grupe, pravne i ekonomske prirode. Pravne pretpostavke funkcioniranja leasinga potvrdili smo tokom istraživanja uslova za osnivanje i rad trgovačkih društava koja se

bave leasingom. Došli smo do saznanja o tome da je leasing, sa stanovišta prava, akceptiran u javnom pravu kroz zakonske odredbe koje govore o leasingu kao obliku trgovine.

Moramo konstatirati da postoje određene pravne pretpostavke državnog prava iskazane u zakonima i podzakonskim aktima koje omogućavaju osnivanje i rad leasing društva. Osim javno-pravnog stanovišta, leasing ima i sferu građansko-pravnog, sferu slobodnih, ugovornih odnosa između prodavača leasing usluge i kupca. U toj sferi pretpostavili smo da dominiraju dispozitivne norme i da postoji određena kreativnost ugovornih strana. Došli smo do relevantnih dokaza da postoje brojni problemi u primjeni sistema leasinga u odnosu na bankarski sektor.

LITERATURA

- Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (2015). Informacija o sektoru lizinga u Federaciji Bosne i Hercegovine 31.12.2015., Sarajevo.
- Agencija za bankarstvo Republike Srpske (2014). Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske, Banja Luka, dostupno na: http://www.abrs.ba/publikacije/Izvjestaj_o_stanju_bankarskog_sistema_RS_311_22013_lat.pdf. Pristupljeno 05.03.2015.
- Babić, M. (2008). Finansijske špekulacije i ekonomska kriza. *Obnovljivi život*. Zagreb, br. 4, str. 385–388.
- Barberić, H., Globalna finansijska kriza, dostupno na: <http://www.hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/2412009/kriza2.asp>. Pristupljeno 02.11.2010.
- Bello, W. (2009). Neoliberalizam kao vladajuća ideologija na Filipinima, dostupno na: www.slobodnifilozofski.com/2009/12/ljetna-skola-walden-bello.html. Pristupljeno 12.02.2015.
- Biznis & finansije, dostupno na: <http://bif.rs/2014/12/lizing-trziste-srbije-stabilno-slabo/> Pristupljeno 15.02.2015.
- Braovac, I., Jurić, M. (2009). *Leasing u teoriji i praksi. Poslovni zbornik*. Zagreb.

Esad Čović, Ph.D.

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION ON THE INFLUENCE OF ECONOMIC AND SOCIAL FACTORS, LEASING SECTOR OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The role of higher education globally in the postwar period is a very important factor of modern business, especially in the context of globalization, which characterizes world economic processes in the early twenty-first century. The leasing sector is deeply affected by political, economic, technological and demographic changes.

The leasing sector appears as a new economic factor for the new form of financing and undergoes constant changes that are shown in many different types of leasing operations. This presentation of the economic entity proposes the provisions of the Law on Leasing which regulate the leasing contract, the rights and obligations of leasing entities.

Furthermore, the current practice is analyzed, with special emphasis on the content and meaning of the general conditions of the contract in the current and future design of leasing operations. In this original research, we consider the legal regulation of financial leasing, its place in the capital market and all necessary activities in order for more successful and quality business of leasing companies.

Key words: science, leasing, financing, law on financial leasing, example car import